

LUTHEROVA TEOLÓGIA KRÍŽA

Dr. theol. Jens Wolff

(Host'ovskú prednášku prednesenú na EBF UK v roku 2006 preložil: odborný asistent Mgr. Ľubomír Batka, PhD)

I.

Poučený, rozveselený a potešený má byť poslucháč prednášky – to žiada rečnícke umenie od čias antiky. A pomocou obrazov má byť vzbudená radosť a vnútorné precitnutie – to požaduje Martin Luther ako kazateľ. Ale, Martin Luther ako kazateľ – to je nevyčerpatelná téma.

Reformátor ako umelec v tvorení nových slov, ako ten, ktorý tvorí obrazy slovami, ako veľký sprostredkovateľ, ako jazykový génus a multitalent: to platí v neposlednom rade o jeho zvesti o Kristovi. Martin Luther má k dispozícii neprekonateľné bohatstvo obrazov. Luther dokáže hovoriť dokonca aj o Kristovom ukrižovaní v jasných farbách; teda aj o udalostiach, ktoré sú na prvý pohľad vážne.

Veľmi známy obraz v dejinách umenia je olejomaľba Kristovho kríža od Lukasa Kranacha st. Nachádza sa na predele veľkého reformačného oltáru v mestskom kostole vo Wittenbergu. Dovolím si sprítomniť tento obraz pre tých, ktorí ho azda nepoznajú v origináli.

Čo vidíme na tomto obraze?¹ Kranach znázorňuje zhromaždený zbor kresťanov. Sú tu zastúpené všetky vekové skupiny, počnúc kojencom na kolenách svojej matky, až po muža so šedinami. Vľavo na obraze je skupina jedenástich osôb, ženy, deti, mládež, medzi iným Lutherova manželka Katarína von Bora a jeho syn Hans. Vzadu za nimi stojí skupina 11 mužov – a to nie náhodou. Obe tieto skupiny by mohli byť Ježišovi učeníci. Vpravo na obraze stojí Luther: len trošku vyzdvihnutý, s ľavou rukou poukazuje na otvorenú Bibliu a s ukazovákam a prostredníkom pravej ruky, podobne ako Ján Krstiteľ, poukazuje na Krista v strede obrazu. A ukrižovaný Kristus v strede s

¹ Vgl. zu dem Ansatz, die Zeitbedingtheit eines jeden christologischen Ansatzes aufzuweisen, jetzt ARNULF VON SCHELIHA: Dogmatik, „ihre Zeit in Gedanken gefasst“? Die dogmatische Aufgabe zwischen historischer Kritik und christologischer Gegenwartsdeutung, in: HERMANN DEUSER / DIETRICH KORSCH (hg.), Systematische Theologie heute. Zur Selbstverständigung einer Disziplin, Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, Gütersloh 2004, 60-84.

rozpätými rukami a zaodiaty do jasného súkna na bedrách, ktorý stojí medzi zborom a kancľom².

Keď Kranach dokončil tento obraz bol Luther už rok po smrti. Ale Kranach prenáša pomocou tohoto obrazu posolstvo evanjelia takým hutným spôsobom, že sa bez zlomov prelína s Lutherovou kázňou o Kristu. V strede Kranachovho obrazu stojí Ukrižovaný. A predsa Kranach používa až udivujúco jasné farby, ktoré priam žiaria z obrazu. Kranachovi, maľujúcemu evanjelistovi, sa podarilo kongeniálnym spôsobom sprostredkovať jednoduchosť a jasnosť pavlovského slova o kríži³.

Mocné slovo o kríži, slovo o zmierení sa premieňa do jasného posolstva. Kranach púta pozornosť pozorovateľa na jasnú bielu farbu kazateľne a jasnú farbu Kristovej bedernej zástery⁴. A aj pri ľuďoch, ktorých maľuje žiari rovnaká farba ako na Ukrižovanom: biela.

Ďalej si treba všimnúť, že v priestore, ktorý Kranach maľoval nie je zachytená žiadna hranica medzi Kristom a zborom, medzi Kristom a kazateľom. Kristus je dostupný so všetkých strán. Nikto, žiadna náboženská, alebo morálna veličina sa nemôže postaviť medzi Krista a zobrazené osoby. Kristus je pre všetkých viditeľný a pre všetkých dostupný.

Kranach – umelec, remeselník, podnikateľ, starosta a kresťan! v jednej osobe - zosobňuje trefne celú reformačnú teológiu: v strede je ukrižovaný Boží Syn, t.j. *solus Christus*, Biblia je otvorená, t.j. *sola scriptura*, a zvestuje sa slovo Božie, t.j. *solo verbo*. A odvažujem sa pomenovať aj poukaz na *sola fide*, jedine z viery, na obraze.

² Das besprochene Bild in Farbe bei GERHARD BOTT / GERHARD EBELING / BERND MOELLER (hg.): Martin Luther. Sein Leben in Bildern und Texten, Frankfurt am Main 1993, 300f. - Das Tuch wird in der Literatur höchst unterschiedlich gedeutet, ein Konsens zeichnet sich nicht ab [E. P. noch fragen]: ist es Symbol des heiligen Geistes, der Auferstehung oder ist es das Tuch für die Grablegung? Außerdem: *Das Bild trägt den Titel: Luther als Prediger (stimmt diese Angabe nach 1983iger-Katalog, 300f.?!?! Ab wann diese Titelaufschreibung, welche die Bildmitte überspielt)? Bei Thulin: „Das Wort von dem Gekreuzigten“. Fragen - Vgl. die älteren Darstellungen Cranachs ohne flatterndes Lententuch, zB. bei seinem Kreuzigungsmotiv „Der büßende heilige Hieronymus“ und die zweifache Bearbeitung des Themas unter dem Titel „Die Kreuzigung“. - Vgl. die Wiedergabe bei MAX J. FRIEDLÄNDER / JAKOB ROSENBERG: Die Gemälde von Lucas Cranach, Basel 1979, 33 (Nr. 1), 33f (Nr. 4 und 5). Erst auf diesem Gemälde, welche eine in Cranachs Gegenwart transportierte historische Szenerie während der Kreuzigung zeigt, ist mehr Dynamik ins Bild gebracht, vgl. ebd., 63 (Nr. 377).

³ Zur Verbindung von Volksfrömmigkeit und Kunst vgl. BOB SCRIBNER: Das Visuelle in der Volksfrömmigkeit, in: DERS. (hg.), Bilder und Bildersturm im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit, Wolfenbütteler Forschungen 46, 9-20.

⁴ Weißgekleidet die Frauen mit ihrer aufgesetzten Kopfbedeckung, und selbst die älteren Herren im Hintergrund haben als Barthaare weiße Farbtupfer.

Pretože viera v Ukrižovaného povstáva zo zvesti slova Božieho. Kranachov obraz slova o Ukrižovanom je podľa môjho názoru obrazom blízkym životu.

II.

Pri popise Kranachovho obrazu som sa dostal ku stredu Lutherovej theologia crucis (teológie kríža). Ako Lukas Kranach maľuje obraz Ukrižovaného pre oči, tak maľuje Luther ukrižovaného Krista svojimi slovami. Kranach je umelcom obrazov a Luther je umelcom slov – obaja maľujú obrazy: Kranach na plátne a Luther ako kazateľ, dušpastier, nábožný pevec a univerzitný profesor.

Luther maľuje podobne ako Kranach kríž v originálnych jazykových obrazoch. Vždy znova a znova stavia svojmu zboru obraz Ukrižovaného. Slová plné obrazov, ktoré sa vzťahujú na konkrétnych adresátov obsahujú moc pôsobiť, aby tak v duši adresáta vznikol pri vonkajšom zobrazovaní obrazu Kristovho aj obraz v jeho duši.⁵ Je to obraz na základe ktorého doslovne „visíme na vôli Božej, ktorá chce, aby sme sa *upli* na Krista a pevne verili, že v ňom je prekonaná naša smrť, hriech a peklo ..., tak, aby Kristov *obraz prebýval v nás všetkých*“⁶.

To, ako je kazateľ citovo zaangažovaný na Kristu, to, ako on sám je oslovený Kristom, to by sa malo dotknúť aj poslucháčov. Kazateľ sa cíti oslovený slovom o kríži a necháva sa vtiahnuť do zvesti o Kristu⁷. A to, **ako** je kazateľ oslovovaný názornou zvesťou o Kristu sa odráža skrze ústne zvestované slovo kázni v duši poslucháčov⁸.

To zároveň znamená, že kazateľ nesmie kázeň zneužívať na prezentáciu seba samého. Luther hovorí: „kedykoľvek zvestujem slovo Božie, tak sa ponížim na úplné maximum. Nedbám na doktorov a magistrov, ktorých tu nie je ani 40, ale na tých 100

⁵ Dieser Innerlichkeitsbezug bei Luther wird auch betont von REINER PREUL: Der Tod des ganzen Menschen. Luthers Sermon von der Bereitung zum Sterben, in: VOLKER DREHSEN u. a. (Hg.), Der 'ganze Mensch'. Perspektiven lebensgeschichtlicher Individualität. Festschrift für Dietrich Rössler zum siebzigsten Geburtstag, Berlin 1997, 117 (111-130).

⁶ WA 2; 692,16-19 (1519): Alßo solnn wir ... nur gedencken, das wyr an dem willen gottes hangen, der ist, das wir in Christo hafften und festiglich gleuben, unßer tod, sund und hell sey unß yn yhm ubirwunden und mug uns nit schaden, Auff das alßo Christus bild yhn unß alleyn sey, und mit yhm disputieren und handeln. Diss. 586.

⁷ WA 18,83,7-12: „Soll ichs aber hören odder gedencken, so ist myrs unmöglich, das ich nicht ynn meym hertzen sollt bilde davon machen, denn ich wolle oder wolle nicht, wenn ich Christum hore, so entwirfft sich ynn meym hertzen eyn mans bilde, das am creutze henget, gleich als sich meyn andlitz naturlich entwirfft yns wasser, wenn ich dreyn sehe“. - Der Blick ins Wasser. Eigentlich Szene bei Ovid, Metamorphosen: Narzissus! Das wird von Luther in einen christologischen Kontext verschoben.

⁸ Luther postuliert kein neues Dogma religiöser Innerlichkeit. - Vs. U. BARTH.

alebo 1000 mladých ľudí a deti. Tým kážem, a podľa nich sa riadim. Oni to aj potrebujú⁹. Krátko povedané „nemalo by sa zvestovať zhora, s veľkými slovami, nádherne a plný umenia, aby všetci videli, ako sme učení, ... ako Bucer [a Zwingli] ... v obrovskej nádhere ..., aby sme dostali za to pochvalu a predstavovali si: hľa doktor Martinus a Philippus vidia, aký učený chlapík som ja“¹⁰.

Pri vypracovávaní každej evanjelickej kázne spočíva úloha na tom, aby sme sa vyhýbali teologickému odbornému žargónu¹¹. Luther to vyjadruje takto: „Dokázať kázať jednoducho je veľkým umením. Aj Kristus to robí, veď On hovorí o práci na poli, o horčičnom zrne a používa celkom jednoduché, sedliacke podobenstvá“¹².

Takáto obrazná reč vedome oberá poslucháča o pozíciu nezúčastneného pozorovateľa. Ona znázorňuje Kristov život a príchod Božieho kráľovstva vo viere celkom názorne. Zrod kresťanstva sa deje práve z ducha obrazu. Ježiš Novej Zmluvy zvestuje pomocou podobenstiev. To znázorňuje Kranach vo svojich obrazoch. A to vykresľuje Luther vo svojej reči: „Všetci ľudia [=vulgus] potrebujú názorné obrazy¹³“. Pretože jazykové obrazy prekonávajú onú hlbokú priepasť, ktorá sa otvára medzi poslucháčmi a biblickým slovom života. Kázeň vychádza poslucháčom názorne naproti.

Aj pri centrálnom bode kresťanského učenia je Luther presvedčený o potrebe názornosti. Theologia crucis je formulovaná celkom názorne. Centrála predstava Lutherovej zvesti o kríži je, že Kristus vzal na seba naše hriechy. Na kríži boli prenesené na Neho. Obrazy a metafory o prevzatí hriechu Kristom sa stávajú živými len v akte zvesti slova Božieho. Reč Novej Zmluvy tu celkom jasne získava metaforický odlesk. Pavlovo slovo o kríži tu, podobne ako u Kranacha, žiari v jasných farbách, takže Kristus „sa stal hriechom pre nás“. A toto je „slovo-obraz“ (Bild-Wort). Obsahuje znázorňujúcu a citovo pôsobiacu moc výpovede. Nie je to slovo žalosti, alebo slovo o radosti, že Ukrižovaný vzal na seba všetok ľudský hriech,

⁹ WATr 3, 419f (Nr. 3573; 1537).

¹⁰ WATr 2, 454,176-20 (Nr. 2408b; 1532). Evtl. Zitat kürzen.

¹¹ Vgl. WATr 2, 144,14-16 (Nr. 1590; 1532): Und seht weder Philippum, Pomeranum, mich und kein gelehrten an und last euch duncken, ir seit der gelertest, wen ir redet auf der canntzl.

¹² WATr 2, 454,176-20 (Nr. 2408b; 1532): Einfeldig zu predigen, ist eine große kunst. Christus thuts selber; er redet allein vom ackerwerck, vom senffkorn, und brauchet eitel grobe, pewerische similitudines. Wan einer zum ersten mal auff den predigtstuel kompt, es gleubet niemand, wie einem so bange dabey wirt! Er siehet soviel köpffe unter sich! Wan ich auff den predigtstuel steige, so sehe ich keinen menschen an, sondern meine, es sind eitel klötzer ... und rede meines Gottes Wort dahin.

¹³ WA 36; 136,18f (Rö; 1532).

strach a smútok. A toto zaslúbenie treba uchopiť a veriť mu. Pretože hriech a strach už neznamenajú odlúčenosť od Boha, ale práve ide o to, že ich Boh zbavil ich moci¹⁴. Niežeby si Luther len vypožičiaval biblické metaforické bohatstvo aby ho potom nezmenené vrátil späť, ale on s týmto pokladom narába a rozmnožuje ho. Nanajvýš kreatívnym spôsobom rozvíja metaforické bohatstvo Novej Zmluvy a pritom sa odvoláva na Pavlove listy. Pavol ponúka „pravú ... evanjelickú teológiu o Kristovom víťazstve nad hriechom, smrťou a peklom. Zo zákona, smrti, hriechu robí ... osoby, ako keby to boli traja vojaci. A ako keby Kristus musel bojovať proti týmto elitným vojakom. A takto vymalovaný obraz hriechu, smrti a zákona je naozaj veľmi potešiteľný“¹⁵, pretože Kristus týchto troch bojovníkov porazil. Podobne ako Kranach aj Luther tu používa pre obraz ukrižovania výslovne jasné farby metaforiky víťazstva. Pritom ale nezabúda na to, čo toto víťazstvo stálo: smrť na kríži opusteného Bohom¹⁶.

Lutherov zámer, kresliť jazykom kríža a zároveň potešovať má v sebe prvok vážnosti a zároveň prvok vtipu. Kázňové vstupy začínajú tak, že hovoria priamo ku mne. Získavajú scénickú názornosť: „Diabol je zahrdúsený ... visí na šibenici, smrť a hriech sú vo dvoje, s'atí, utopení. Toto vytrubuje [Kristus] a chce to všetkým ukázať“¹⁷.

Ak sme ako pozorovatelia Kranachovho obrazu očití svedkovia, pri Lutherovi sme očití - a „ušití“ (Ohrenzeugen) svedkovia. Sám Pán Boh zariadil scénu ukrižovania ako divadelnú scénu s publikom. Toto dramatické dianie obsahuje momenty plné napätia. Naťahuje sa do dĺžky: ide to preto „tak pomaly, aby ľudia mohli uzrieť hriech, smrť a diabla na kríži!“¹⁸. Títo zdochňajú pomaly a v utrpení. Je to viditeľné víťazstvo. Ten, ktorý prináša život odpratá na kríži svojho nepriateľa z cesty¹⁹. Mocnosti zatratenia nemajú proti tomuto ukrižovaniu žiadnu moc, aby sa mohli

¹⁴ (dh. unsere Sünde ist Gottes eigene Sünde, nämlich peccatum Dei).

¹⁵ Vgl. *WA 49; 772f.

¹⁶ Die Besiegung der Unheilmächte durch Christus legt Luther auch seiner Interpretation des Propheten Jesaja zugrunde, vgl. REINHARD SCHWARZ: Prophetische Rede vom messianischen Heil. Jes 9,1-6 in Luthers Auslegung von 1525/26, in: FRIEDHELM HARTENSTEIN u. a. (hg.), Schriftprophetie, Festschrift für Joachim Jeremias zum 65. Geburtstag, Neukirchen-Vluyn Jahr?, 442 (431-458, siehe Sonderdruck).

¹⁷ Vgl. WA 49; 356,5-7 (Rö; 1544). - Vgl. auch ebd., 358,11-13.

¹⁸ WA 49; 357,5f (Rö; 1544): gehet (es) langsam zu, ut videant [homines] peccatum, mortem, Diabolum am Galgen.

¹⁹ WA 34,1; 225,9 (Rö; 1531): (Er) zeucht [zieht] dem Teufel sein macht aus.

presadiť, pretože hriech, smrť a diabol sa hojdajú na popraviske²⁰. Smrť je mŕtva, peklo vyhasnuté²¹, Satan rozpučený²² a všetky kosti má polámané. Kristus sám je za pomoci metaforických prostriedkov označený menom „Diablojica“²³. On poviesil diabla na šibenicu, vyšmaril ho do vzduchu a toto nám zvestuje²⁴.

Všetky mocnosti zlého urobili vážnu chybu, keď sa pustili do Krista: smrť, tak hrubo a drasticky dokáže Luther hovoriť sa obabral/osral (hat sich beschissen)²⁵. Pretože prehliadol život a odpustenie hriechov²⁶.

III.

Kríž a vzkriesenie sú pre Luthera ako aj Pavla jediným momentom spásy. A nemohli by sme Luthera považovať za maliara slovami, ak by nevyzdvihol aj obrazný charakter tejto zvesti. Pretože tak, ako sa smrť Boha dá priblížiť len obrazne, tak isto používa Luther obraznú reč, keď nám hovorí o zvesti vzkriesenia.

Inovatívnej moci vzkriesenia zodpovedá práve nová metaforická reč. Kristovo vzkriesenie znamená „smrť smrti“. Túto obraznú formuláciu používa Luther po prvý krát v prednáške o Liste Rímskym. Vzkrieseného Krista si nepredstavuje ako nemú, ale ako hovoriacu osobu. Luther akoby bol samým Kristom, ktorý ohlasuje svoje vzkriesenie.

Staré slovo proroka Ozeáša ktoré v Lutherovom preklade doslovne znie „Smrť, ja chcem byť tvojou smrťou“ (Oz 13,14c) sa pre Luthera premieňa na prítomné slová Vzkrieseného²⁷.

Ako stelesnené osoby sa zjavujú nielen Kristus, ale aj smrť a peklo: oní sú nepriatelia človeka. Sú večnými posmievačmi celého ľudstva²⁸. Vzkriesený hovorí *proti* smrti v prvej osobe: „Ó smrť, ja chcem byť smrteľným jedom pre teba, peklo, ja sa ti chcem

²⁰ WA 49; 359,11f (Rö; 1544).

²¹ WA 46; 353,4 (Rö; 1538). - Vgl. § 13.1.

²² WA 37; 22,18-22 (Rö; 1533).

²³ WA 45; 43,13 (Rö; 1537).

²⁴ WA 49; 356,17f (Rö; 1544).

²⁵ WA 44; 697,27 (zu Gen 48,15f; 1535/45): Mors hat sich beschissen, Diabolus, infernus, peccatum haben sich vergriffen. - Vgl. WA 46; 353,9f (Rö; 1538): Dedit nobis victoriam, in qua alles versengt, verseufft.

²⁶ WA 39,1; 427,11-13 (1538).

²⁷ Dieses Wort legte Luther bereits in der ersten Psalmenvorlesung zu Psalm 67,19-21 aus und er greift es erneut in seiner Additio zu Hos 13,14 von 1545 auf: WA 40,3.

stat' diablom²⁹. Vzkriesený je smrť smrti a jed jedu. Skrze svoje vzkriesenie drží hriech, smrť a zákon vo väzení a vo svojej smrti zožral obra smrti³⁰.

Každý človek cíti zoči-voči smrti nemohúcnosť, ale mocné obrazy hovoria proti moci smrti: „Remeslo diabla je to, že je mäsiar, preto robí klobásy a zabíja. Nič inšie nerobí ... ako zlo len zatvor oči a čuj slová o tom, akýže je to hostinský. No Kristus tento hostinec už dávno opustil a išiel si po mňa“³¹.

Je to ten Kristus, ktorý vstal z mŕtvych, a odišiel (z pekla) ako Pán mŕtvych, ktorý vo zvesti slova Božieho znova povstáva z mŕtvych. A tento prítomný Kristus hovorí: „Smrť, ja ťa zastrelím, dám ti guľku, áno ja ťa naveky odsúdim, lebo si mi vystrašil mojich ľudí, že sa začali smrti báť, maj sa na pozore, lebo idem proti tebe ... ty hovoríš: toho som zožral, doktora Martina som si uchytil. Ale chváľ sa, ak vieš o smrť, pretože títo, ktorých si zahubil, pre mňa nie sú mŕtvi, pretože oni spia a to tak ľahúčko, že ich dokážem zobudiť jedným prstom“.

IV.

S týmito príkladmi chcem názorne ukázať, že Luther popularizuje svoju teológiu kríža, svoju theologia crucis a prenáša ju z univerzitného prostredia do každodenného života³². Jeho obrazmi o kríži a vzkriesení Luther umožňuje, aby sa jeho teológia stala známou medzi ľuďmi. Prvé Wittenbergské vydanie Lutherových druhých prednášok o žalmoch, „Operationes in psalmos“, ktoré som skúmal, a v ktorých sa nachádza väčšina týchto spomenutých obrazov bolo najprv určené pre študentov teológie na univerzite. Tieto prednášky boli pravdepodobne vydané len v malom počte a boli určené pre odborníkov. Ale výklad 22. Žalmu našiel široké publikum mimo akademických kruhov. Vedecký komentár sa premenil v nemeckom jazykovom priestore na dielo, ktoré malo široké pole pôsobnosti mimo rámca univerzity. V nemeckom preklade bolo vydané už v porovnateľne veľkom náklade. Lutherova teológia kríža sa týmto spôsobom stala známou širokej verejnosti, podobne ako skrže

²⁸ Das Pauluswort in 1Kor 15,55-57 verkündigt aber, daß der Tod in Christi Sieg verschlungen ist, Diss 491f.

²⁹ Diss 488.

³⁰ Diss 489.

³¹ Diss 493 paraphrasiert.

³² Vgl. ausführlich JENS WOLFF: Metapher und Kreuz. Studien zu Luthers Christusbild, Tübingen 2005.

obrazy Lukasa Kranacha.

Lutherova základná téza znie: Na kríži sa nezjavuje triumfujúci Boh, ale taký, ktorý sa vydáva presne všetkému tomu, čoho sa my bojíme: slabosti, zranenosti, utrpeniu³³. Kristus je opustený ako duchovnou tak aj svetskou mocou. Jeho kríž nie je prázdnu náboženskou šifrou, ale vážnou krvavou záležitosťou a tvorí celok teológie. Táto smrť na kríži nesmie byť zjemňovaná ani eticky, ani morálne, ani symbolicky alebo nábožensky. Ako presne vezmeme na vedomie tieto obrazy o Kristu je podmienené osobnou históriou a teda sa to nedá povedať presne. Ale čo zostáva je, že každý človek je nezastupiteľný práve skrze vlastné vnímanie týchto obrazov o Kristu. Tak, ako si Krista vykreslím v srdci, takým je naozaj. Kristus mi hovorí v prvej osobe: „Ja stojím v pravde pred tvojimi očami. V mojom srdci nezmýšľam o tebe inak ako sa ti v tomto zvestovanom slove predstavujem. Len si dávaj pozor na to, aby si si ma vo viere správne vymaľoval, a obraz bude hotový“³⁴. Pretože Boh sám „sa nám vyobrazil skrze Krista a slovo“³⁵. Maľujúca viera tak vo viere v Ježiša Krista dostáva kreatívnu funkciu³⁶ (*fides creatrix Christi!*). Odpovedá na obraz, ktorý je predstavený skrze slovo. Najistejším obrazom Krista³⁷ je živá komunikácia medzi Bohom a človekom³⁸. Predsa ale vždy zostáva nebezpečie, že metafory stratia ich lesk. No Luther vykladal svojho Krista s vždy novými a novými obrazovými prostriedkami: Kristus je cenný uholný kameň³⁹, brána k blaženosti, pravý vínny kmeň⁴⁰, zrkadlo Otcovho srdca⁴¹, slnko spravodlivosti⁴²; je doktor⁴³, biskup⁴⁴, absolútny autor⁴⁵, umelec⁴⁶, kňaz⁴⁷,

³³ Vgl. HEIKE SCHMOLL: Der Vorhang reißt, FAZ vom 28.3.2002, 1 (Leitartikel).

³⁴ WA 37; 453,12-14 (Rö; 1534).

³⁵ WA 37; 458,5f (Rö; 1534).

³⁶ Ähnlich wie die Formel *fides creatrix divinitatis* könnte man auch sagen: *fides creatrix Christi!*

³⁷ WA 37; 460,18 (Rö; 1534).

³⁸ Das Einswerden mit Christus im Hören auf das Wort wird wieder bildlich verbalisiert, vgl. WA 10,3; 425,17-22 (1522). - Zu der diffizilen historischen Überlieferungssituation dieser Zeit vgl. die minutiös argumentierende und ältere Datierungsversuche revidierende Arbeit von S. BEI DER WIEDEN, *Luthers Predigten des Jahres 1522. Untersuchungen zu ihrer Überlieferung*, AWA 7, 1999.

³⁹ AWA 2; 475,20-22 (zu Ps 8,4; 1519/21). - Vgl. 1Pt 2,6.

⁴⁰ WA 18; 751,3-6 (1525).

⁴¹ WA 30,1; 192,5 (1529).

⁴² WA 1; 703,33f (zu Ps 109,5; 1518).

⁴³ WA 46; 672,17-19 (Aurifaber; 1537/38).

⁴⁴ WA 8; 576,16-18 (1521).

⁴⁵ 600,26.

⁴⁶ Vgl. WA 55,2; 738,236-739,238 (S zu Ps 93,20; 1513/15).

⁴⁷ WA 8; 594,2-4 (1521). - Vgl. WA 1; 703,13-17 (zu Ps 109,5; 1518).

kráľ⁴⁸, knieža⁴⁹ a žobrák⁵⁰, otec rodiny⁵¹, dobrý priateľ, ktorý sedáva medzi colníkmi a hriešnikmi⁵², všemocný hovorca⁵³, bezmocný a detský zároveň⁵⁴. Žil medzi nami tak, aby sme si ho mohli obľúbiť, nikoho nezranil a každého toleroval⁵⁵. Je priateľský k človeku, filantrop, ktorý miluje a ujíma sa núdzných a poškodených⁵⁶.

Nové farebne vykreslené bytie Kristovo je vyjadrené práve týmito metaforami. Je možné vycítiť, ako sa tieto staré obrazy dotýkajú srdca človeka. Najznámejším a najslávnejším obrazom Lutherovej Kristus-metaforiky je výmena medzi Kristom a dušou. V tejto výmene dostávam viac, ako si môžem dať. Vzniká nová forma blízkosti. Luther si k tomu volí obraz radostného prebývania muža a ženy, obraz o neveste a ženíchovi. Obaja sú vo svadobnej nálade, čerstvo do seba zaľúbení. Jazyk lásky medzi týmito dvoma, ktorí sa objavujú a spoznávajú je radostná výmena. Kristus dvorí, láka a uchádza sa o ruku veriaceho. „Bohatý, ctený, zbožný ženích Kristus ... (berie) si dušu za manželku a (oslobodzuje) ju od všetkého zlého“⁵⁷. Takže je to dar, čo viera prijíma. Realizácia vzťahov medzi mužom a ženou v každodennom živote sa dá porovnať ku vzťahu ku Kristu. „Ako by mi Kristus mohol“, pýta sa v kázni Luther ironicky „byť nepriateľom? Ako by ma mohol zatratit? ... Tak na to nenaletím. Veď ženích nechce svojej neveste odhryznúť nos“⁵⁸.

V.

Na záver niekoľko zhrňujúcich poznámok. Na príklade radostnej výmeny si možno uvedomiť, že úloha pre dnešok nemôže spočívať len v nejakom napodobňovaní Lutherovej metaforiky za účelom pobavenia. Pretože, skoro som zabudol vám povedať, že Lutherovo jazykovo-tvorivé používanie metafor považujem iba za *jeden* model kresťanskej obraznej reči. Som presvedčený, že metaforické bohatstvo o zvesti

⁴⁸ Vgl. nur WA 9; 184,6-20 (Hs; zu Ps 110,3; 1518). - K. BORNKAMM, Christus – König und Priester. Das Amt Christi bei Luther im Verhältnis zur Vor- und Nachgeschichte, BHT 106, 1998, 126-134.215-263.

⁴⁹ WA 5; 413,28 (zu Ps 14,3; 1519/21).

⁵⁰ WA 45; 537,26-28 (Rö; 1538).

⁵¹ WA 32; 213,1-3 (Rö; 1530).

⁵² WA 52; 707,30-32 (1544).

⁵³ WA 49; 405,27 (Dr; 1544).

⁵⁴ WA 34,2; 127,4f (Rö; 1531): Nonne est ein onmechtiger, kindischer Gott et videt nostra mala?

⁵⁵ Vgl. WA 25; 62,4-10 (zu Tit 3,4; 1527).

⁵⁶ WA 40,2; 469,7-9 (Hs; zu Ps 51; 1532). - Vgl. Tit 3,4.

⁵⁷ Diss. 193 (modernisiert).

kríža ešte napriek viac ako dvetisícročnej jazykovej histórii nie je vyčerpané. Touto tézou vás chcem presvedčiť, že je zmysluplné, nanovo objavovať slovo o kríži v zmenenej prítomnosti, ako poslucháči kázni dobre natŕčať uši, a ako kazatelia kreatívne, ale i s plnou zodpovednosťou rozvádzať biblické obrazy v rámci komunikatívnej Kristológie. Aj dnes je potrebné, aby sa zaslúbenie záchrany dané na kríži a vo vzkriesení dostali ku slovu novým spôsobom.

Je to úplne v Lutherovom úmysle, aby sme aj my boli tvoriví v našom jazyku, aby sme používali odvážne metafory a znovuobjavovali pre kresťanstvo to, čo je v oblasti predstavivosti a symboliky⁵⁹, aby sme to kódovali nanovo a aby sme to systematicky spracovávali ako v oblasti cirkevných dejín tak aj v oblasti homiletiky⁶⁰. Tým nechcem založiť nejaký „fundamentalizmus metafor“. Ale chcem, aby sme hermeneuticky brali na vedomie, že v súčasnosti pretrváva veľké napätie medzi starým jazykom kresťanskej viery a súčasnou potrebou nových a spásu prinášajúcich obrazov⁶¹. Toľko kritizovanú záplavu obrazov skrze elektronické médiá a kondicionalizáciu našej schopnosti vnímať zrakom skrze mediálne mocnosti, je možné, podľa môjho názoru prekonať kreatívnym objavovaním nových jazykových obrazov. Toto napätie medzi obrazmi, ktoré neprinášajú spásu a tými, ktoré spásu prinášajú, treba prekonať v praxi bohoslužobného zvestovania: podľa mňa je toto hlavná pastorálna a teologická úloha.

Kresťanská teológia by sa v pluralitnej spoločnosti sama zablokovala, keby len pretláčala vyblednuté obrazy o Kristu z minulosti. Skutočnosť verejnej dostupnosti kríža by bola pripravená o pôsobenie, keby sa jej nepodarila úloha sprostredkovania medzi minulosťou a prítomnosťou. Je zmysluplné na tomto mieste pripomenúť, že

⁵⁸ Diss. 195 (mod.)

⁵⁹ Dazu bedarf es einer Renovierung der Hermeneutik, die über ihre vielfachen Appräsenzen hinaus um Semiotik und Pragmatik zu erweitern ist.

⁶⁰ Vgl. zu der Anschlußfähigkeit dieses Programms die Beiträge bei KLAUS TANNER (hg.): Religion und symbolische Kommunikation, Leipzig 2004. – Ferner BERNHARD TAURECK: Metaphern und Gleichnisse in der Philosophie. Versuch einer kritischen Ikonologie der Philosophie, Frankfurt am Main 2004. Dazu bedarf es einer Renovierung der Hermeneutik, die über ihre vielfachen Appräsenzen hinaus um Semiotik und Pragmatik zu erweitern ist.

⁶¹ Heute eine ähnliche Breitenwirkung mit dieser Kreuzestheologie zu erzielen, dürfte im Zeitalter elektronischer Medien und einer elektronischen Bilderflut wesentlich schwieriger sein. Das dies teilweise noch gelingt, zeigt der neue Passionsfilm von Mel Gibson, der von mehreren Millionen Zuschauern gesehen worden ist. Vor dem Hintergrund von Luthers Bildbegriff scheint mir dieser Film jedoch eine visuelle Vergewaltigung zu sein. ((Ferner: Das Spiel des Popstars Madonna mit christlicher Kreuzessymbolik)).

„cirkevné formulky o osobe Krista“ potrebujú dnes „pokračujúce kritické skúmanie“⁶².

Návrat obrazu Krista ako učiteľa cnosti, podľa môjho názoru prináša so sebou neznesiteľnú skutočnosť, že Ukrižovaný sa vo svojom význame ako Záchranca a Spasiteľ dostane na okraj⁶³. Treba, aby sme spoznali nebezpečenstvo, že historická, alebo systematická teológia, ktorá si nevie rady s teológiou kríža sa nedostane ku žiadnemu obstojnému učeniu i ospravedlnení, ako to pomenoval Gerhard Ebeling, pretože sa prikláňa k moralizovaniu kresťanského obrazu. Ako by sa to aj dalo ukázať na niektorých autoroch, ktorých ale teraz nechcem menovať, v ich teológii nezaznie žiadne slovo potešenia o kríži a žiadne slovo o zmierení hriešnika, ale skôr účelová próza s cieľom polepiť zmýšľanie, ktorá nemôže byť zamieňaná s Lutherovou pestrofarebnou a oslobodzujúcou homiletikou.

Ku koncu mojich úvah chcem ešte podčiarknuť, že zvesť o Kristu je tým jediným, čím teológia môže poslúžiť človeku. Pretože v Kristu Boh nehovorí abstraktne o utrpení, ale v ňom sa mi Boh napriek mojej vzdialenosti od Boha konkrétne a priamo zaľubuje. Utrpenie sa v osobe Ježiša stáva Bohu vlastným a ako dôsledok toho sa stáva vlastnosťou, ktorú Boh preberá a ponecháva si. A toto utrpenie Božie má vo viere pre mňa exkluzívnu záväznosť a platnosť⁶⁴. Lutherova záverečná veta z jeho hlavného článku v Šmalkaldských článkoch z roku 1537 o osobe a diele Ježiša Krista nás na to upomína. Hovorí v reči minulej, ale stále platnej. Tá záverečná veta znie – a s ňou končím i ja: „Na tomto článku sa zakladá všetko, čo učíme proti pápežovi, diablu a svetu a čím žijeme. Preto musíme si byť v ňom istí a bez pochybností. Lebo ináč by sme všetko stratili a víťazstvo a právo nad nami by dosiahol pápež, diabol a všetci naši protivníci“⁶⁵.

Ďakujem za vašu pozornosť

⁶² FRIEDRICH SCHLEIERMACHER: Der christliche Glaube nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhang dargestellt, hg. von MARTIN REDEKER, Bd. 2, ²1832, ND Berlin 1960, § 95 (Leitsatz), 48.

⁶³ Vgl. zur Umformung der Lehre vom doppelten Amt Christi in der Neuzeit zB. KARIN BORNKAMM: Christus – König und Priester. Das Amt Christi bei Luther im Verhältnis zur Vor- und Nachgeschichte, Tübingen 1998. - Karin Bornkamm setzt die aufgeklärte Auflösung der Drei-Stände-Lehre jedoch zu spät an, wenn sie sie erst mit Ernesti beginnen läßt, vgl. aaO. 342-348 (vgl. zB. schon bei Siegmund Jacob Baumgarten).

⁶⁴ Vgl. NOTGER SLENCZKA: Die Theologie Luthers angesichts des religiösen Pluralismus und des interreligiösen Dialogs, in: FRIEDRICH-OTTO SCHARBAU (hg.), Christus bekennen. Veröffentlichungen der Luther-Akademie Sondershausen-Ratzeburg 1, Erlangen 2004, 33-54.

⁶⁵ BSLK 416.

Recenzovali (peer reviewed by) Prof. ThDr. Július Filo; Mgr. Ľubomír Batka PhD